

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2026.21.359734>

УДК 94(477)«17»:930.25

**JOURNEYS ON THE FRONTIER:
MAN WITHIN THE BORDERS OF EMPIRE IN THE LATE 18TH CENTURY
(BASED ON MATERIALS FROM AN ARCHIVE CASE)****Olena Bachynska**

DSc (History), Professor
Department of History of Ukraine and Special
Historical Disciplines
Odesa I. I. Mechnikov National University
2 Zmiiienka Vsevoloda St, Odesa, 65082,
Ukraine
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0003-0496-5742>
E-mail: Olena_an@ukr.net

Citation: Bachynska, O. (2026) Journeys on the Frontier: man within the borders of empire in the late 18th century (based on materials from an archive case). *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 21, pp. 131–138.

Submitted: 20.03.2026.

Abstract

Population migrations after changes in living conditions have always been an important area of historical and sociological research. An important moment in these processes for the 18th century were migrations — escapes due to the change of borders between the Russian and Ottoman empires. As a result, a Frontier appeared between their territories — a territory weakly controlled by both empires. New rules of life, new masters and serf pressure forced many to look for work on the Frontier, that is, to flee to the Ottoman side. Such fugitives often found themselves in difficult living conditions and could only have the right to sell their labor. The State Archives of the Odesa region contain documents that reveal the situation of fugitives on the territory of the Frontier. In particular, the publication offers materials from interviews with such fugitives who returned to Russia. The documents allow us to find out what kind of relations the fugitives had with the local population, their «employers»; to analyze the origin of migrants, demographic aspects, and everyday life. A specific point of the documents is the description of the reasons for converting to Islam and the marriage process, as well as the attitude towards this by the local population and the Russian authorities.

Keywords: Frontier, fugitives, Ottoman Empire, Russian Empire, spiritual consistory, documents, State Archives of Odesa Region, Orthodox faith, Islam.

**МАНДРИ ПО ФРОНТИРУ: ЛЮДИНА В МЕЖАХ ІМПЕРІЙ КІНЦЯ ХVІІІ СТ.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОДНІЄЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ)****Олена Бачинська**

Доктор історичних наук, професор
Кафедра історії України
та спеціальних історичних дисциплін,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
вул. Змієнка Всеволода, 2, м. Одеса, 65082,
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0003-0496-5742>
E-mail: Olena_an@ukr.net

Анотація

Міграції населення після зміни умов життя завжди були важливим напрямком історичних та соціологічних досліджень. Важливим моментом в цих процесах для ХVІІІ ст. були міграції — втечі через зміну кордонів між Російською та Османською імперіями.

Цитування: Бачинська О. Мандри по Фронтиру: людина в межах імперій кінця XVIII ст. (за матеріалами однієї архівної справи). *Чорноморська минушина* : зап. Від. історії А. Смоля. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2026. Вип. 21. С. 131–138.

Отримано: 20.03.2026 р.
0,6 д.а.

Як результат між їхніми територіями з'являвся Фронтир — територія слабо контрольована з боку обох імперій. Нові правила життя, нові господарі та кріпацький тиск змушував багатьох шукати заробітків на Фронтирі, тобто тікати на османський бік. Подібні втікачі часто опинялись в складних умовах життя і могли лише мати право на продаж своєї робочої сили. В Державному архіві Одеської області наявні документи, які розкривають становище втікачів на території Фронтиру. Зокрема в публікації запропоновані матеріали опитування таких втікачів, які перейшли назад до Росії. Документи дозволяють з'ясувати, які стосунки у втікачів склалися з місцевим населенням, їхніми «роботодавцями»; проаналізувати походження мігрантів, демографічні аспекти, побутове життя. Специфічним моментом документів є опис причин переходу в іслам та процесу одруження, а також ставлення до цього місцевого населення та російської влади.

Ключові слова: *Фронтир, втікачі, Османська імперія, Російська імперія, духовна консисторія, документи, Державний архів Одеської області, православна віра, іслам.*

У XVIII ст. кордон, де сходилися Османська держава та Російська імперія, являв собою певний міст між ними, який можна умовно назвати Фронтиром. Ця територія змінювалася разом зі зміною кордону між державами. Після російсько-османської війни 1787–1792 рр. та другого поділу Речі Посполитої кордон між державами пройшов по Дністру. Як наслідок цих подій, населення, яке проживало на Правобережній Україні та у межиріччі Південного Бугу та Дністра, перейшло під владу Російської імперії. Воно мало пристосуватися до нових умов імперського життя, проте жорстко контролювати новоприєднані прикордонні провінційні території російська влада не могла. Одним з варіантів для населення, що не хотіло миритися з новими російськими імперськими правилами життя могла стати втеча до запорозьких козаків, які в цей час перебували в Османській імперії на Дунаї в Катирлезькій Січі. Іншим варіантом міг бути перехід через кордон за Дністер, де поблизу османських фортець Бендери та Аккерман знаходилися численні села, безіменні хутори та рибальські заводи. На таких рибальських заводах працювали як колишні запорожці, так і наймалися на різні роботи в хуторах та селах представники сусідніх держав: Молдавського князівства, Австрійської імперії та інших. Наприклад, один з польських чиновників В. Дзедушицький у 1785 р. здійснив поїздку по Дністру; він засвідчив організацію запорозькими козаками рибальських заводів і наявність різних етнічних груп, які торгували в самому Аккермані [12, р. 702]. З таких заводів та хуторів походили Дмитро Казанецький та Афанасій Захаров з родинами, з одеських хуторів – Осип Ігнатенко з власною родиною та родиною тестя Щербака. На правий берег Дністра протягом 1795–1800 років з колишньої території Речі Посполитої, тобто Правобережної України, перейшли Семен Посмітюха та Петро Шаповаленко з родинами [8, арк. 1-39].

Особливу політику закріплення свого впливу у Фронтирі проводила османська влада. Місцеві османські чиновники та землевласники докладали значних зусиль, щоб залучити та утримати дешеву робочу силу у своїх господарствах, зокрема це міг бути найом,

використання та затримання полонених, втікачів тощо. У результаті османська адміністрація часто закривала очі на поселення утікачів на підконтрольних їй територіях. Водночас ті, хто тікали від російського імперського гноблення, перетинаючи дністровський кордон, нерідко опинялися в умовах, які мало чим відрізнялися від попередніх. Єдиним реальним привілеєм, який здобував такий втікач або переселенець, було право продавати власну робочу силу. Багато людей ставали наймитами. Часто вони змінювали роботодавців або безперервно мандрували різними сусідніми землями, шукаючи кращих умов. Основними постачальниками людських ресурсів для цього процесу були українці та інші народи, що мешкали поблизу Фронтиру.

У свою чергу російський уряд намагався повернути втікачів, переселенців або полонених, що перебували на османських прикордонних територіях. Для цього надавалися спеціальні інструкції російським дипломатам [10, р. 70]. Це питання було узгоджено з урядами Молдавії, Волощини та османською адміністрацією в Бессарабії [2, с. 243-252]. Протягом 1779–1780 рр. російська адміністрація опублікувала кілька маніфестів. У них, обіцяючи різні пільги та привілеї, зверталася із закликом до тих, хто з різних причин опинився за межами її території, повернутися назад, у тому числі «військових регулярних і нерегулярних частин рядових та нижніх чинів, селян казенного відомства й поміщицьких, а також козаків Війська Запорозького та малоросійських посполитих» [9, арк. 5-28]. У жовтні 1779 р. російський представник у Стамбулі в спеціальному зверненні до султана підкреслював, що його чиновники переховують «чималу кількість утікачів». Навесні 1782 р. російський представник Я. Булгаков зазначав, що «на вимогу про їх повернення османська влада дубосарської землі заявляли: «повертати, хто приходить до нас добровільно, не можна, та що їм куди побажають йти відкрита буде дорога» [6].

Російські дипломати активно розшукували російських підданих в османських землях, і для цього наймалися агенти – «спеціальні люди, які можуть вишукувати та ловити наших дезертирів та інших, що ховалися в тутешній землі». Один із них, Я. Беліч, і відправив до Росії 87 осіб. Однак більшість таких осіб продовжували перебувати на османських прикордонних територіях. У 1788 р. один із російських офіцерів записав у своєму щоденнику, що «після останньої війни декілька тисяч осіб» він бачив в зазначеному Фронтирі, ближче до Молдавського князівства. Як засвідчив один зі спійманих утікачів, такі, як він, ховалися від виявлення; як наслідок, за порадами місцевих жителів, вони мали «по різних місцях не вештатися та російського одягу не носити, а ходити під виглядом молдаван, як одягом, так і волосся підстригати» [2, с. 243–252].

Попри заперечення з боку російських дипломатів, османська прикордонна влада продовжувала приймати до себе та утримувати втікачів. У березні 1801 р. російський цар видав маніфест, в якому оголошувалося прощення втікачам. Конкретизувалося, всім, хто втік за кордон, зокрема в Молдавію та інші «закордонні місця» до видання цього документа; пробачалися будь-які провини, крім вбивства. Їм та їхнім родинам гарантували й збереження майна. На повернення визначався термін один-два роки [7, с. 588]. Вже в кінці цього ж року начальник прикордонної служби, бригадир Катаржі, у своїй доповідній записці, підсумовуючи ситуацію, зазначив, що у полках, які знаходилися на османському кордоні, й «половина втікачів ще не повернена» [1, с. 134].

Значна частина втікачів перебувала на османській території Південної Бессарабії, так би мовити, між Молдавським князівством та Задунайською Січчю, маючи декілька варіантів для свого подальшого перебування на Фронтирі. Зрозуміло, що чим ближче був Фронтир, тим більше можливостей для втеч. Серед тих, хто зайшов – втік, був, наприклад, казенний поселянин Герасим Ногавської з родиною, який з 1790 р. жив в Аккермані. Він розповів, що походив з Київської губернії Переяславського повіту с. Городище (тепер с. Городище у Бориспільському районі Київської області було затоплене Канівським водосховищем) і у 1790 р. перейшов до Аккермана (Білгород-Дністровського) «по чумацькому промыслу», потім в с. Деревишкуй Кілійського повіту (татарське селище на березі озера Китай, його

землі тепер в межах с. Василівка Ізмаїльського району Одеської області України), а у 1810 р. вирішив оселитися в м. Ізмаїл. У 1800 р. до Аккермана прийшли Грицько Бедвинченко та Григорій Соловійов з Кам'янець-Подільської губернії. Перший – холостий казенний поселанин з с. Куна Гайсинського повіту (тепер с. Куна Гайсинського району Вінницької області України), який спочатку займався рибальством у селах навколо фортеці. Цікавим доповненням у його характеристиці є те, що він «голив бороду» та «говорив помалоросійськи». Другий – був з м. Рашків, відвезений батьком до села Пояна в монастир (с. Пояна в Шолданештському районі Республіки Молдови), звідки прийшов до Аккермана, де жив десять років з родиною – дружиною, дочкою і племінником Артемом Соловійовим [8, арк. 1-39]. Серед таких втікачів були також казенні поселани Василь Білоченко з родиною та братом Яковом. Вони з села Червоний Кут Балтської округи (ймовірно с. Червоний Кут Уманського району Черкаської області України) у 1790 р. зайшли в Молдавію в пошуках роботи [5, спр. 4, арк. 1-99]; Діордій Чорний з родиною, двома братами та дядьком Іваном Чернишенком пішов шукати щастя в Османську імперію у 1795 р. і оселився в селі Селкуци недалеко від Каушан (тепер село Селкуца Каушенському районі Республіки Молдови). Діордій був кріпаком поміщика [Чечеля] в селі Саражинці Балтського повіту (тепер в складі Балтської міської громади у Подільському районі Одеської області) [5, спр. 2, арк. 15]. Іван Руснак з родиною з Балти по «чумацькому промислу» у 1799 р. пішов у Молдавію по різних місцях; у цей самий рік до Кишинева прийшов Леонтій Шаполдук з дружиною з села Степанівки Балтської округи (тепер село Окнянської селищної громади Подільського району Одеської області України); з Балтського повіту був і Василь Федоров зі своєю родиною, матір'ю та двома одруженими братами, які перейшли у 1803 р. в Бендери [5, спр. 2, арк. 203]. Від поміщика Гулевича Балтського повіту пішли до Фронтиру два брати Іван та Михайло Яковлеви з родинами, від графині Потоцької – кріпак Григорій Пугач з родиною [5, спр. 4, арк. 1-16 зв.].

Ці приклади свідчать про рух населення з українського Поділля після його приєднання до російської імперської системи, після проведення ревізії 1795 р. та передавання населених пунктів російським поміщикам. Пропонуємо до уваги біографію одного з таких втікачів, яка відображає побутову та особисту історію таких людей, їхні мандри та специфіку життя в новому середовищі (див. додаток, док. 1 та док. 2). Документи зберігаються в Державному архіві Одеської області, у фонді «Херсонська духовна консисторія», справа під назвою «Про втечу поміщиці губернської секретарки селища Веселого Роздолу підданого Іллі Цибульченка на турецький бік і про прийняття там магометанського закону», розпочата 24 травня 1807 р. і завершена 24 червня 1808 р. [3].

«Головний герой» справи – Ілля Цибульченко, який походив із села Мирони. Село знаходилося на кордоні Подільського воєводства Речі Посполитої та Ханської України (Османська держава) і належало князям Любомирським (тепер село Балтської міської громади Подільського району Одеської області України). Біографічна інформація більш розлога та має декілька особливостей. Спочатку все було досить стандартно. Ілля народився близько 1780 р. в родині православних батьків, а охрестив його греко-католицький священник. Відомо, що в цей час у селі була одноповерхова греко-католицька церква Покрови Пресвятої Богородиці, яку в 1794 р. перетворили на православну. Священником з 1772 р. в церкві був Стефан Левицький [4, с. 80]. Ймовірно, вже після другого поділу Речі Посполитої у 1793 р. Іллю завіз його дід Іван Заремба до села Веселий Роздол (тепер село Вознесенського району Миколаївської області України). Вже під час ревізії 1795 р. вони були записані як піддані поміщика – губернського секретаря Павленкова. Не витримавши кріпацького тиску Ілля Цибульченко втік до міста Бендери, що тоді належало Османській імперії, у 1802 або 1803 р. Там, перебуваючи на заробітках працював у бендерського жителя Магомета, а потім у «гаджія» (ймовірно «Ходжа» – вчитель, духовна особа у мусульман) у селі Кіцкани (в документі Кішкани; тепер село у Каушенському районі Республіки Молдова). Це один з найдавніших населених пунктів регіону, який до речі, часто потрапляв в інтереси українського козацтва під час походів у Молдову та Буджак. Наприклад, у 1683 р.

під Кіцканами здобув перемогу над османськими військами Яли-паші і далі попрямував на Бендери, потім на ногайську орду та Аккерман [10, с. 166]. Населення цього населеного пункту часто залучали до будівництва фортеці та інших робіт у Бендерах. Одна з особливостей його біографії пов'язана з його прийняттям ісламу, що не було характерним у біографіях інших втікачів. Описання причин цього факту та подальшого перебування під ім'ям Саліх (в іншому документі справи Магомет; див. док. 1 та 2). Як свідчать далі матеріали справи, у Кіцканах він одружився з жінкою Анастасією, що перебувала в цьому селі разом із братом на заробітках. Вона походила з міста Оргіїв Молдавського князівства. Як свідчать документи справи, вона була православною, але перебування в Кіцканах зробило її туркенею Аніфою, а її дочку п'яти років від першого шлюбу – Заніфою [3, арк. 2].

Відзначимо, що розповідь як Іллі Цибульченка, так і його дружини про перебування в османських землях і прийняття ісламу має відтінок виправдовування, що визначається необхідністю збереження життя і необхідністю працювати серед мусульман. В такому контексті зміна релігії це є природним фактором виживання на Фронтирі. Повернення на російську територію, на попереднє місце проживання, призвело до судових дій та відповідного вироку. А саме: Іллю за втечу «для страху іншим покарати публічно батогом, дати двадцять п'ять ударів» та за те, що перейшов в іслам, засудили до шести років епітимії, відповідних постів і молитов. Його, дружину та її дочку від першого шлюбу мали повернути в православну віру та повінчати.

Отже, опис життя цієї сімейної пари є важливою складовою вивчення становища населення на Фронтирі. Документи дозволяють з'ясувати, які стосунки у втікачів склалися з місцевим населенням, їхніми «роботодавцями»; проаналізувати походження мігрантів, демографічні аспекти, побутове життя. Специфічним моментом документів є опис причин переходу в іслам та процесу одруження, а також ставлення до цього місцевого населення та російської влади.

Запропоновані нижче документи публікуються вперше, популярним методом, зі збереженням мовних, граматичних та стилістичних особливостей оригіналу. Непрочитані слова позначені трьома крапками у квадратних дужках. Примітки в тексті документів О. Бачинської. Публікація документів здійснюється в українському перекладі з російської мови оригіналу.

Документи:

Документ 1. Свідчення Іллі Цибульченка, підданого поміщиці губернської секретарки Павленкової. 2 лютого 1808 р. (Оригінал, рукопис, російська мова. Переклад О. Бачинської).

1808-^{го} року лютого 2-^{го} дня в присутності Ольвіопольського духовного правління присланий для надання свідчень з Ольвіопольського нижнього земського суду того самого повіту слободи поміщиці губернської секретарки Павленкової Веселого Роздолу підданий Ілля Цибульченко у відповідності до указу Катеринославської духовної консисторії він [був] у наступному опитуваний і показав:

Від народження йому зараз 27 років. Народився він у Подільській губернії Балтському повіті в селі Мирони. Від батьків православних. Від батька тамтешнього жителя Кирила Цибульченка, а матері Анни. По народженню хрещений тим уніатським священником, що був в тому селі, якого імені та прізвища не пам'ятав, і названий при тому був Іллею, а миром святым не помазаний. При переході звідти його батьків до Київської губернії Уманського повіту село Устя¹, де мати його померла, а батько пере[селився] звідти Балтського повіту в містечко Богополь², і знаходиться і тепер там, залишався він у тому селі Мирони з дідом своїм, того села мешканцем Іваном Зарембою, яким ще до ревізії 795-^{го} року завезений з того

¹ Тепер село Бершадської міської громади Гайсинського району Вінницької області.

² Тепер район міста Первомайська Миколаївської області України.

Ольвіопольського повіту в слободу колишнього поміщика губернського секретаря Павленкова зазначену Веселий Роздол, де і за ревізією 795-^{го} року в піддані за ним Павленковим з тим дідом своїм він, Ілля, записаний. Потім тому п'ять років з половиною, він, Цибульченко, у двадцятидворічному віці своєму ні тут, ні де-небудь ні на кому неодружений втік звідти холостим до турецької області в місто Бендери, де [по...ів] // служив у у тамтешнього жителя Магомета. [...] десять місяців відійшов від нього того [...] в село Кішкани¹ та служив у тамтешнього гаджія² шість місяців. Здійснював в увесь цей час непорушно православної віри закон, потім направлений звідти турками знов у те місто Бендери для відправлення до Росії. Але через [...] ним свідомості, чий він селянин та якого місця житель, запросили його ті магометани прийняти їхню віру та закон, через невиявлення ним на це згоди, до чого він до цих пір не мав [...] та наміру, кинули його до ями, де він утримувався вісім тижнів. Після чого, перебуваючи в ній, оголосив їм без всякого бажання, примусово, що він згодний прийняти їхній закон. Тоді ж його витягнули з тієї ями, повели до дому тамтешнього паші, де дізнавшись про його, Іллі, згоду, зроблено було йому пашею підтвердження, що б він, коли прийме магометанський закон, не жалкував би про християнську віру та не повертався в Росію, під страхом смертної кари за те. Потім в тому самому домі за наказом турецького гаджія, який виконував за їхнім обрядом всі потреби, впав він на коліна, дивлячись на опівдень, поклав ліву руку на Коран, а коли закінчив він, гаджій, турецькою мовою якесь читання, яке йому було невідомим через незнання тоді мови турецької, то за наказом того самого гаджія через товмача зняв він Іллі ліву руку із [пе...] махнув нею на відворот, і після цього названий Саліх та надана йому воля де захоче він жити [...]. // Перейшов звідти знов у село Кішкани, де жив він холостим три роки. І спілкуючись з магометанами та виконуючи їхні всі обряди, християнських же молитов не читав: «Отче наш», «Символа віри» та іншого не читав, тому що боявся покарання, і між іншим вивчив турецьку мову; потім тому один рік, за запрошенням деяких магометан, щоб він одружився, познайомився він з найменованою тепер його дружиною Анастасією, яка проживала тоді в тому ж самому селі Кішкани, служила у тамтешнього турка. Само собою називали її Аніфою, замість Анастасії, і сваха її за нього заміж запрошувала, таким чином, як зазначено в свідченнях, які він дав від початку цього пояснення, а також до кінця стверджував. Додає, що коли після заручин з нею повезли його чотири турки до мечеті, тоді запитували вони його про бажання вступити в шлюб з нею, яке він підтвердив; потім читали йому якусь книгу та, вийшовши з мечеті, допустили його до спільного з нею життя. Приєднатися він, Ілля, як і перед цим, до православної церкви, дуже бажає. І [на] подружнє життя з нею, Анастасією, згоден. Що вірно свідчив у тому і підписався.

Підданий Ілля Цибульченко.

А замість нього, неграмотного, за його рукоданим проханням канцелярист Іван зложи[...] й] руку приклав.

Документ 2. Свідчення Анастасії дружини Іллі Цибульченка. 10 грудня 1807 р.
(Оригінал, рукопис, російська мова. Переклад О. Бачинської).

1807-^{го} року грудня 10-^{го} дня в Ольвіопольському духовному правлінні прислана [при спілкуванні] з Ольвіопольського нижнього земського суду того самого повіту слободи поміщиці губернської секретарки Павленкової Веселого Роздолу підданого Іллі Цибульченка дружина Анастасія, яка зветься по справі Аніфою відповідно до указу Катеринославської духовної консисторії вона [була] опитувана і показала:

Від народження їй зараз в [...] 28^{ми} років. Народилась вона у Молдавському князівстві селищі Оргіїв. Від батька тамтешнього жителя Івана Каркатана, а матері Параскеви. По

¹ Тут і далі подано як у документі. Вірно – Кіцкани.

² Тут і далі подано як у документі. Вірно – «Ходжа».

народженням хрещена та миром святим помазана того села православним священником Ісідором за прізвиськом не відомим та найменована при цьому Анастасією; і була при них [батьках] вихована до дев'ятнадцятирічного віку видана заміж за тамтешнього жителя Івана [Міхая]; з яким вінчана у православної того села церкві священником Ісідором, та жила з ним Міхаєм у тих її батьків два роки, після чого вони померли, а той її чоловік пожив з нею ще два роки, і сам помер; протягом їхнього життя мала двох дітей – сина Василя та дочку Анну; у неї хрещені: син тим священником Ісідором, а дочка села Маловатого православним священником та обидва вони святим миром помазані; із них син помер, а дочка і тепер при ній знаходиться. Після чого жила вона вдовою три роки, а назад тому п'ять з половиною років // була завезена братом її Матвієм [... ..] в село Кишкані для заробітків, знаходилася з тим братом на службі у тамтешнього жителя [Івана] Шевця, який додержувався православної віри; через одне літо [потому] у тамтешнього жителя Федора Балана з братом її чотири роки. А тим часом тому один рік теперішній її чоловік знаходився в тому селі, був тоді магометанської віри, і називався [Магометом], познайомила з ним, запросив її вийти за нього, пояснив, що він православний християнин та втік від свого господаря з Росії; в Туреччині прийняв магометанський закон і що має, як і раніше бажання повернутися в Росію, прийняти православну віру, ім'я християнське його Ілля, а прізвисько Цибульченко – була запевнена таким його поясненням, погодилася взяти з ним шлюб, до чого той її брат при такій згоді їм, Іллі, [звати] себе християнином, не заперечував їй; тому прийшли з ним чотири турки запитували її згоди вийти за нього заміж. І коли почули її згоду на це, не кажучи більше їй нічого, взяв з собою Іллю, повели його в мечеть. Але для чого та, що вони там робили вона не знає. Але лише чула, що одних лише чоловіків за їхнім обрядом без жінок вінчають, вона від віри православної не відрікалася, і вони, хоча знали, що християнка, однак заперечення від неї ніякого не вимагали, були нею запевнені, // що вона з ним жити буде; відповідно він її назвав кадин¹ і чому Аніфою вона не знає. Після повернення його з мечеті вона увійшла до його будинку [...] з ним разом, як з чоловіком та між тим зберігаючи з нею, без порушення віри із [...] православної в [...]ній] церкві, продовжувала і моління християнське от не[.....] магометанського закону. А лише за обрядом турецьким нікуди із свого дому не виходила, і він лише тоді наслідував магометанам, коли з ними разом бував, а в будинку своєму вночі за звичаєм християнським поступав та молитви християнські читав та каявся у злочині своєму – порушенні віри християнської перед Богом. Дітей з ним Іллею не має. Минулого 1806-^{го} року у Філіпів пост разом з ним Цибульченком та з тою її донькою з турецької області втекла до Херсонської області Ольвіопольського повіту в слободу поміщиці губернської секретарки Павленкової Веселий Роздол, в якій і тепер живе, продовжить вона, Анастасія, з ним, Цибульченком подружеске життя, [якщо] буде дозволено назавжди, і залишитися у віри християнській, не порушуючи її бажань. А чи мав він, Цибульченко, перед цим дружину чи ні не знає. І чому доньку її Анну, як по справі йменують Заніфою не знає. Що вірно показала і тому і підписалася.

Підданого Іллі Цибульченко дружина Анастасія. А замість неї, неграмотної, за її рукоданим проханням канцелярист Іван зложи[.... й] руку приклав.

Державний архів Одеської області. Ф.37. Оп.1. Спр.728. Арк. 12-15 зв.

Джерела та література:

1. Бачинский А. Д. Народная колонизация Придунайских степей в XVIII – начале XIX вв.: дис. ... канд. ист. наук. Одесса, 1969. С. 134.

2. Бачинська О. Колонізаційна політика Стамбула на Придунайських землях у XVIII ст. *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.)*. Вип.3. Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. С. 243–252.

¹ Тур. – жінка.

3. Державний архів Одеської області. Ф.37. Оп.1. Спр.728. 19 арк.
4. Лобатынский С. Материалы для истории унии в Подолии. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. 1879. №. 2. С. 80.
5. Комунальна установа «Ізмаїльський архів». Ф.514. Оп.1. Спр.4. Арк.1-99.
6. Присоединение Крыма к России: Рескрипты, письма, реляции, донесения: в 4 т. Т. 3.: 1779 – 1780 гг. / под ред. Н. Ф. Дубровина. СПб., 1889. С. 419, 422.; Т. 4.: 1780 – 1782 гг. СПб., 1889. С. 422.
7. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 1. Т. XXVI. СПб., 1830. С. 588. № 19786.
8. Російський державний військо-історичний архів. Ф.14209. Оп. 165. Спр. 26, ч. 2. (родинний архів О.Бачинської).
9. Центральний державний історичний архів України в м. Київ. Ф. 1820. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 5–28.
10. Чухліб Т.В. Зимовий похід 1683/1684 рр. українського козацтва проти Османів до причорноморського Степу. *Надчорномор'я у IX ст. до н.е. – на початку XIX ст.: студії з історії та археології*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. №1. С.163-180.
11. Dokumente privind istoria Romaniei. Colectia eudoxiu de Hurmuzaki. In 2 v. Vol. 1: Raporte conculare Ruse (1770 – 1796). București, 1962. P. 70.
12. Dzeduszycki W. Călătorie pentru cercetarea navigației pe Nistru in anul 1785 (Rezumat). *Calatori strain despre tarile Romane*. Vol.X, partea I. Bucuresti, 2000. P. 702.

References:

1. Bachynskyi A. D. Narodnaia kolonyzatsyia Prydunaiskykh stepei v XVIII – nachale XIX vv.: dys. ... kand. yst. nauk. Odessa, 1969. S. 134. [in Ukrainian].
2. Bachynska O. Kolonizatsiina polityka Stambula na Prydunaiskykh zemliakh u XVIII st. Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi (z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.). Vyp.3. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2003. S. 243–252. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [Statr Archives of Odesa Region]. F.37. Op. 1. Spr.728. 19 ark. [in Russian].
4. Lobatynskyi S. Materyaly dlia istorii unii v Podolii. *Trudy Podolskoho eparkhialnoho ystoryko-statystycheskoho komyteta*. 1879. №. 2. S. 80. [in Russian].
5. Komunalna ustanova «Izmail'skyi arkhiv» [Municipal Institution «Izmail Archive»]. F.514. Op.1. Spr.4. Ark.1-99. [in Russian].
6. Prisoedinenie Kryma k Rossii: Reskripti, pisma, reliatsii, donesenia: v 4 t. Т. 3.: 1779 – 1780 hh. / pod red. N. F. Dubrovina. SPb., 1889. S. 419, 422.; Т. 4.: 1780 – 1782 hh. SPb., 1889. S. 422. [in Russian].
7. Polnoe sobranie zakonov Rossiskoi imperii. Cobranie 1. Т. XXVI. SPb., 1830. S. 588. № 19786. [in Russian].
8. Rosiiskyi derzhavnyi viisko-istorychnyi arkhiv [Russian State Military Historical Archive]. F.14209. Op. 165. Spr. 26, ch. 2 (family archive of O. Bachynska). [in Russian].
9. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyiv [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv]. F. 1820. Op. 1. Spr. 6. Ark. 5–28. [in Russian].
10. Chukhlib T.V. Zymovyi pokhid 1683/1684 rr. ukrainskoho kozatstva proty Osmaniv do prychnomorskoho Stepu. *Nadchornomoria u IX st. do n.e. – na pochatku XIX st.: studii z istorii ta arkheolohii*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2007. №1. S.163-180. [in Ukrainian].
11. Dokumente privind istoria Romaniei. Colectia eudoxiu de Hurmuzaki. In 2 v. Vol. 1: Raporte conculare Ruse (1770 – 1796). București, 1962. P. 70.
12. Dzeduszycki W. Călătorie pentru cercetarea navigației pe Nistru in anul 1785 (Rezumat). *Calatori strain despre tarile Romane*. Vol.X, partea I. Bucuresti, 2000. P. 702.